

په رومبي محل د علم منطق
اهمې ضروري قاعدې په شعرونو کښې

آسان منطق

(پښتو منظوم)

ليکوال

مولانا احمد علي مرداني

فاضل جامعہ العلوم اسلامیہ علامہ محمد یوسف بنوری ٹاؤن کراچی

نائر

اسلامی ادبی ټولنه

مردان خیبر پختونخوا

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَی النَّبِیِّ الْاَمِّیِّ

تمہید

ابتدا دَ پاك اللّٰه مې په نامه ده
 د بركت د حاصلو و ذريعه ده
 بيا درود په محمد خير الانام ﷺ
 نازل شوي په هغوي عظيم كلام
 سلامونه په هغوي په هريودر
 هر ساعت كه وي سحر يا مازيگر
 بيادي هم وي سلامونه په اصحاب
 ستوري تول د هدايت دي په هرياب
 رارسولے دوي دي مونږ ته شريعت
 دوي سره د ايمان جزء دے محبت
 ابتدا په نامه د حق ذوالجلال

د مدد فریعہ دلته ده هر حال
 فریعہ د برکتونو ده درود
 وسیله د رحمتونو ده موجود
 په سلام سره شامل سلامتی وی
 ورسره په امن ټوله زندگی وی
 هر یو علم وی رڼا دلراو بر
 حاصلیری په کوشش د هر بشر
 په مدد فضل و کرم سره د رب
 حاصلیری هر یو ټکی له مکتب

د علم تعریف

راتلل ذهن ته صورت په یو مقام
 د خه خیز که هغه خاص وی او که عام
 د علم دغه مفهوم پوره تمام دے
 ښه خبر له دې نه دلته خاص او عام دے

دَ علم دوه قسمونه

تصديق

دَيو څيز دَ وجود علم په دُنيا کښي
يادوي ئي په تصديق سره وينا کښي

تصوّر

تصديق سره ښۀ په څنگ کښي دے آباد
تصور دے دَ تصديق ټول متضاد
څنگ چي علم په تصديق کښي دَ وجود وي
تصوّر په دي صفت سره مردود وي

نظري او بديهي

تصوّر په دوه قسمونو کښي تقسيم دے
په دي دوه لاندې نومونو کښي تقسيم دے
يو نظري بل بديهي په تصوّر کښي
هم دا دوه اقسام تصديق لري هر در کښي

چې محتاج نه د تعریف د وضاحت وی
 بدیهی به دا تمام په ټول صورت وی
 بدیهی کښې ضرورت نه وی دلیل ته
 نه محتاجه وضاحت ته، نه تفصیل ته
 چې محتاج د تعریف دلته په دنیاوی
 نظری به دلته هغه خامخاوی
 نظری د دلیلونو تل محتاجه
 د بیان وضاحتونو تل محتاجه
 چې محتاج د وضاحت وی په دنیا کښې
 نظری به دا ساعت وی په وینا کښې
 نظری د دلیلونو وی محتاجه
 د تعریف وضاحتونو وی محتاجه
 چې محتاج د دلیلونو وضاحت وی
 نظری سره تر لاسې دا صفت وی

دَ منطق تعریف

بچ کونکي له خطانه فکر و خیال کښي
 معاون عباراتو کښي ، هر سوال کښي
 د اصلاح ذريعه دا د عبارات ده
 له خطانه ذريعه د حفاظت ده
 پوره پوره معاون دے په اشکال (قیل وقال) کښي
 مستقبل کښي مددگار دغه په حال کښي
 داسي علم دلتہ دا قانون منطق دے
 دلیلونو کښي بالا قانون منطق دے

دویم انداز د تعریف

چي اصلاح ورسره کيږي د غلطو
 علم دا دے د منطق د یادیدو
 په کلام کښي د اصلاح ذريعه داده
 په علومو کښي رڼا پيوه اعلا ده

موضوع دَ منطق

معلومات تمام موجود تصورات
 معلومات ورسره جمع تصدیقات
 ورسره بحث مدام دلتہ کیبری
 مجهولات ورسره دلتہ حاصلیبری
 معلومات حاصلول دی پہ معلوم
 دَ مجهول نہ ختمول دَ مجهول نوم
 پہ معلوم سره مجهول راپیدا کیبری
 دَ مجهول نہ دَ مجهول نامہ ختمیبری

دَ منطق مقصد

لہ خطانہ بیچ کول دی بل انسان لہ
 بنہ صحیح رُخ ورکول دی هر بیان لہ
 لہ خطانہ بیچ کیدل دی پہ بیان کنہی
 دَ اصلاح بنہ ذریعہ ده پہ جهان کنہی
 فکر خیال دی صحیح کول پہ هر طرف

ژوند دَ حال دی صحیح کول پہ هر طرف
دقائل بنه مددگار پہ هر محل دے
داگفتار پہ هر بودار پہ هر محل دے

دَ منطق موضوع

دا چہی خومره دی معلوم تصورات
ورسره پہ خنگ پراته تُول تصدیقات
حاصلیبری ورسره دَ مجهول علم
نه دے نه دے انسانه! دا فضول علم
تصوردے کتہ تصدیق هغه معلوم
د دنیا پہ هر حصه بنکاره معلوم
دا موضوع لری منطق پہ هر مقام
داسی وائی هر طرف ته خاص او عام
د اصلاح ده ذریعه دَ عبارات
منطق علم لری داسی حقیقت

د دلالت تعریف

د مجھول نہ د مجھول نوم ختمیدل
 د معلوم پہ ذریعہ دی پیژندل
 دیو خیز پہ علم زدہ کرہ د بل کیڑی
 د بل خیز علم ورسره حاصلیڑی
 یو موسوم پہ دال سرہ دے پہ جھان
 بل مدلول دے هر طرف تہ بنہ عیان
 ذریعہ د علم دلته کنہی بہ دال وی
 مدلول هغه چہی مجھول پہ تن من حال وی

د وضع تعریف

یو خیز بل سرہ چہی خاص شی هغه خہ دے؟
 وضع نوم ورلہ نومونو کنہی ډیر بنہ دے
 پہ موضوع، موضوع لہ سرہ یادیڑی
 دا انسان چہی سوچ کوی هلہ پو هیڑی

د دلالت قسمونه

دلالت په دوه قسمونو کښې ښه بند دے
 پوهه پوهه په دې هر يو عقل مند دے
 لفظيه ، غير لفظيه دا دوه قسمونه
 ياد دې وي هر يو طالب ته دا نومونه
 لفظيه د بيان هغه دلالت دے
 موجود دال چې لفظ سره په عبارت دے
 دلالت د زيد د تکی نه په ذات وي
 لفظيه دا دلالت په کائنات وي
 هله غير به لفظيه وي دلالت
 لفظ چې دال سره نه وي په تن صورت
 د لوگي دلالت هر خواته په اورو وي
 لفظ نه خالي دلالت دا په هر لورو وي

دَدَلَالَتِ لَفْظِيهِ تَعْرِيف

لفظ چي دال سره موجود په يو مقام وي
لفظيه ټکي په نوم پوره تمام وي
لفظيه دي چي وي لفظ سره موجود
کله کله وي مذموم کله محمود

دَلَالَتِ لَفْظِيهِ قَسْمُونَه

دال چي کله په کسبي لفظ وي لفظيه دے
وضعيه دے، طبعيه دے، عقليه دے

دَلَالَتِ لَفْظِيهِ وَضَعِيهِ

وضع کله چي سبب د دلالت وي
وضعيه نوم سره ياد په عبارت وي

دَلَالَتِ لَفْظِيهِ طَبْعِيهِ

چي سبب د دلالت جوړ طبعيت شي
طبعيه سره به ياد په عبارت شي

دلالتِ لفظيه وضعيه

کله کله ذريعه په کښي عقل وي
عقلیه دا دلالت په هر محل وي

خلاصه

دلالت په درې قسمه دلالتيه ده
وضعيه ده طبعيه بل عقلیه ده
لفظ چي دال وي ، وضع سره دلالت وي
لفظيه وضعيه دابه هر ساعت وي
لفظ چي دال سره وي جوړ په طبعيت وي
لفظيه طبعيه دا په تن صورت وي
لفظ چي دال وي ، عقل سره دلالت وي
لفظيه عقلیه جوړ په حقيقت وي

دلالتِ غير لفظيه تعريف

لفظ چي دال نه لري کله عبارت کښي
غير لفظيه قسم ياد کړه دلالت کښي

دلالت چي ټكي سره نه وي كله
غير لفظيه ورله نوم وركړه په خپله

ددالات غير لفظيه قسمونه

غير چي كله دلالت شي لفظيه كښي
ياد ساته درنه هيرنه شي تذکره كښي
دري قسمونه دي په غير لفظيه كښي
ملاويري د دُنيا هره حصه كښي
وضعيه اول قسم دے له قسمونو
نه وي دال په كښي جوړ شوي له لفظونو
وضع دلته كښي سبب د دلالت وي
وضعيه قسم چي كله په صورت وي
دويم قسم په طبعيه دلالت ياد دے
چي لفظ دال نه وي مقصد دغه مراد دے
دريم قسم په دلالت كښي عقليه دے
عقليه چي كله غير لفظيه دے

لفظ دال نه وی دلته کښې په یو محل
 سبب دلته دلالت لری عقل
 په کښې نه وی لفظ چې دال غیر لفظیه دے
 چې وی دا صورت مثال غیر لفظیه دے
د دلالت لفظیه وضعیه قسمونه
 وضعیه دلالت درې لری قسمونه
 کله وی دلالت سره لفظونه
 یو ته وائی دلالت مطابقه دے
 اول قسم له قسمونو وضعیه دے
 په موضوع له تمام چې دلالت وی
 وضعیه مطابقه په تن صورت وی
 تضمن کښې دلالت په یو حصه وی
 د موضوع له د جزء یوه نامه وی
 په موضوع له چې نه کړی دلالت
 په لازم کړی دلالت چې هر ساعت

دلالت به هلتہ کنہی د التزام وی
 د موضوع له لازم چہی بنه تمام وی
 درہی قسمونه لفظیہ په وضعیہ کنہی
 داپکار دی چہی محفوظ وی ستا سینہ کنہی

د مفرد تعریف

په معنی د تکی جزء دلالت نه کړی
 مرکب دلتہ په دہی حالت کنہی خه کړی؟
 قصد نه وی په کنہی دلتہ چہی، مفرد دے
 مفرد هغه تل تنها په خپل عدد دے
 د مفرد خلور قسمونه... اول قسم
 چہی د تکی جزء حصه نه وی مفرد دے
 د اول قسم موجود تعریف دا حد دے

دویم قسم

د لفظ جزء وی خو معنی لرونکی نه وی
 ضروری دی چہی دا یاد درته تل بنه وی

دریم قسم

دَلْفِظِ جِزْءِ وِی مَعْنٰی دَارِ هَمْ پِه صِفْتِ وِی
خَو کَمِی پِه کِنِی صِرْفِ دَدَلَالْتِ وِی

خلورم قسم

دَلْفِظِ جِزْءِ وِی مَعْنٰی دَارِ وِی دَلَالْتِ کُوْنِکِی بِنَهْ وِی
خَلُورْمِ قِسْمِ دَمِ دَلْتِه مَقْصُودِنَهْ وِی

د مرکب تعریف

دَلْفِظِ جِزْءِ نِه پِه مَعْنٰی چِی دَلَالْتِ وِی
وَرَسْرِه مَل اراده دَغْه سَاعَتِ وِی
مَرْکَبِ وِرْتِه تَوَلِ وائی مِنْطَقِیَانِ
دَمْفَرْدِ نِه بیل جُدَا پِه هَرِیَانِ

د مفهوم تعریف

خَهْ چِی ذَهْنِ تِه رَاخِی هَغْه مَفْهُومِ دَمِ
دَا تَعْرِیْفِ بِنِکَارِه وَاضَحِه دَمِ مَعْلُومِ دَمِ

د مفهوم دى دوه قسمونه هر طرف ته
 ياد ساته دغه نومونه هر طرف ته
 دوه قسمونه يو کلی ددې عالم دے
 جزئى دويم قسم ورسره پوره سم دے
 کلی هغه په شرکت چې تل راضى دے
 مخالف ددغي وصف هر جزئى دے

کلی او جزئى

يو کلی دے په تمام چې دلالت کړي
 جائز خان لره وجود کښې چې شرکت کړي
 چې شرکت په کښې ممکنه وي کلی دے
 مخالف په دې صفت سره جزئى دے
 ممتنع لري شرکت په هر طرف
 د جزئى دے حقيقت په هر طرف
 چې شرکت لري ممنوع هغه جزئى دے
 په دې وصف سره بنسټ پوره قوی دے

حقیقت یا ماہیت

چہی له خہ نہ خہ خیز جو روی حقیقت دے
 دویم نامہ لرونکی دلتہ ماہیت دے
 ہریو جزء د ہغہ خیز اصل بُنیاد وی
 کلہ دا خیز پہ دُنیا چہی دلتہ یاد وی
 بقادہی سرہ د خیز پہ دہی جہان وی
 بقادہی سرہ د خیز پہ ہر مکان وی

د کلی اقسام

کلی دوہ قسمہ لری پہ ہر طرف
 یاد دہی ہر بشر ساتی پہ ہر طرف
 پہ ذاتی عرضی نامو سرہ یادیری
 کلہ ذکر دلتہ چہی د کلی کییری

کلی ذاتی

چہی د تہولو جزئیاتو یو صورت وی
 یا یو جزء پہ ذات سرہ پہ حقیقت وی

ذاتی هغه چي شامل وی ٿول اجزاء ته
 یا یو جزء سره د ذات ولاړوی خواته
 دا کلی ذاتی په تن بدن سره دے
 بیان شوی دلته کنبی پوره پوره دے

کلی عرضی

نه د خپلو جزئیاتو حقیقت وی
 نه یو جزء د حقیقت په عبارت وی
 نه حصه د جزئیاتو په بدن وی
 بهر لرے حقیقت نه دده تن وی
 په کلی عرضی یا دیرپی هر طرف ته
 عاقلان خلق پوهیږی هر طرف ته
 ..... د کلی ذاتی .....

درې قسمونه

درې قسمونه د ذاتی کلی تمام دی
 موجود هر طرف ته دغه په کلام دی

جنس دے نوع ورسره فصل په دُنیا دے
دا بیان بنکاره واضحه بنه صفا دے

جنس

دَ اجزاء حقیقتونه چي بیل بیل وی
کلی دغه به دَ جنس په هر محل وی

نوع

چي یوشان حقیقتونه دَ اجزاء وی
په کلی ذاتی کنبی نوع به خامخا وی

فصل

دریم قسم په کنبی دَ فصل په نامه دے
بیل مدام په حقیقت په خپل پوره دے
یوشان ټول اجزاء لرونکی حقیقت وی
فصل دې سره له نورو هر ساعت وی

دَکلی عرضی قسمونه

دَکلی عرضی چئی کله تذکره وی
عرض عام به وی یا ذکر به خاصه وی

خاصه

حقیقت سره چئی یوپه خپل بُنیاد وی
په خاصه کښئی به تمام هغه افراد وی

عرض عام

عرض عام کښئی وصف عام په کائنات وی
افراد بیل په حقیقت کۀ په حالات وی

اصطلاح مَاهُو

مَاهُو سره تپوس دَ حقیقت وی
سوال هر خواته په دُنیا دَ ماهیت وی
حقیقت بیانول دی په جواب کښئی
ماهیت بیانول دی په هر باب کښئی

جنس قریب، جنس بعید

ڄنگ له فصل نه چي دوه قسمه جوڙيڙي
 جنس په دوه قسمه هر خواهه تقسميڙي
 کله کله دا بعید کله قریب وی
 ملاویڙي جواب څه چي په نصیب وی
 سوال چي اوشی دیو څیز له ماهیت نه
 ښکاره جنس به د قریب وی عبارت نه
 تپوس وی که څه څیز نه په یو باب کښي
 جنس بعید ضروری نه دے په جواب کښي

فصل قریب، فصل بعید

ڄنگ له فصل نه چي جوڙ دی دوه قسمونه
 د قریب، بعید ستا هیرنه شی نومونه
 جزئیات هغه تمام د ماهیت
 بیلوی د جنس قریب نه هر ساعت
 جزئیات هغه تمام د جنس بعید

جُدا کیڙی فصل سره په اُمید
 ورتہ فصل بعید وائی عالمان
 داسی دلتہ یادوی به طالبان
 کله کله سوال چي اوشی حقیقت نہ
 بعید جنس ضروری نہ دے عبارت نہ

خلور نسبتونه

نسبتونه تہول خلور په هر طرف دی
 دا قسمونه په هر لور په هر طرف دی
 تساوی شتہ تباین نسبت هر خواتہ
 غور اونیسه بنۂ په غور سره ویناتہ
 عموم و خصوص مطلق شتہ دے نسبت کبھی
 من وجه شتہ بل نسبت په عبارت کبھی

تساوی

مساوی اجزاء کبھی دلتہ کلیات
 تساوی نسبت لری په کائنات

دوه کلی چي مخامخ جمع شی تاته
متساویین نامہ لری هر خواته

تباین

مخالف د کلیات چي ٲول اجزاوی
تباوین نسبت ورسره خامخاوی
یو کلی د بل کلی ٲول چي متضاد وی
نسبت دلته تباین سره به یاد وی
دوه کلی چي متضاد صفت سره وی
متباینین به نوم نسبت سره وی

عوم و خصوص مطلق

د اول اجزاء ٲه بل چي برابر وی
کله کله دویم اول سره ٲه در وی
د عموم خصوص مطلق دغه نسبت دے
کلیاتو کبھی موجود دغه صفت دے

عموم و خصوص من وجه

بعض اجزاء کنبی مخالف یا موافق وی
 مِنْ وَجْهٍ بِسَبَبِ دَلَّتْهُ کَنْبِی صَادِق وی
 نسبتونہ دا خلور پوره تمام دی
 ماراوستی مختصر پہ خپل کلام دی

معرف یا قول شارح

پہ ترکیب کنبی دوه یا زیات تصورات
 چي حاصل شی ورسره خة معلومات
 معرف، قول شارح ورتہ تول وائی
 دا سبق هراستاد د منطقی بنائی

د معرف قسمونه

معرف لری خلور قسمونه تول
 یاد کرہ دلتہ کنبی بنہ دانومونه تول
 حد تام، حد ناقص پہ هر مقام دی
 رسم تام، رسم ناقص خویش د عوام دی

حدّ تام

حدّ تام دَ جھان هغه معرف دے
 حدّ تام دَ بیان هغه معرف دے
 دَ هر جنسِ قریب ، فصل دا مرکب دے
 فصل هغه چي قریب په هر مکتب دے

حدّ ناقص

جنس بعید ، فصل قریب سره چي مل شی
 حد به ناقص دلته جوړ په هر محل شی

رسم تام

جنس قریب سره چي مل کله خاصه شی
 رسم تام به په صورت پوره نقشه شی

رسم ناقص

جنس بعید چي دَ خاصي سره په څنگ شی
 جوړ له دي نه به دَ رسم ناقص رنگ شی

تعريفونه دادې ياد وي هر بشر ته
ډير مفيد دي په دنيا كښې لراو برته

.....

باب دوم ..... د تصدیقات بیان

د حجت تعریف

دوه یا زیاتې چې خبرې په ترتیب شی
 بل خبر راته په دوی سره نصیب شی
 دغه علم دا خبر دلیل حجت دے
 د حجت دغه پوره ټول حقیقت دے

قضیه

چې قائل ئې یا ریستونې ، دروغژن وی
 قضیه به مرکب ټوله په تن وی
 په دوه قسمه قضیه د هر مکان ده
 حملیه په شرطیه نامه بیان ده

قضیه حملیه

دوه مفرده په وجود سره مدام وی
 بیایو بل لره ثابت پوره تمام وی

پہ دے سرہ دا موجود چہی قضیہ دہ
 اول قسم لہ قسمونو حملیہ دہ
 دَ قضیہ حملیہ خلور قسمونہ
 حملیہ پہ خلور قسمہ تل مدام دہ
 پتہ کلہ دغہ دلته لہ عوام دہ
 مخصوصہ، طبیہ، بلہ محصورہ دہ
 مہملہ بیا خلورمہ قضیہ دہ
 دا خلورنومونہ یاددی ہرچاتہ
 طالبان دے یادوی تمام ہرخواستہ

قضیہ شخصیہ

چہی موضوع فرد معین لری دنیا کنبہی
 دا قضیہ بہ شخصیہ وی ستا وینا کنبہی

قضیہ طبیہ

چہی ئی حکم دَ کلی پہ تول مفہوم وی
 موضوع دلته کنبہی کلی پہ تن معلوم وی

نۀ وى نۀ وى دلتۀ حکم په افراد
طبعيۀ قضيه به دلتۀ وى مُراد

قضيه محصوره

په افراد چي د کلي امر تمام وى
موضوع کله چي کلي په يو مقام وى
ورسره وى تعين د بعض ، تمام
محصوره قضيه به وى په دې مقام

قضيه مهمله

چي محمول ثابت افراد له جهان وى
مجهول د افراد د پاره دا بيان وى
د بعض ، کُل په کښي نۀ وى خه وضاحت
مهمله به قضيه وى دا ساعت

د قضيه محصوره خلور قسمونه

دا چي دلتۀ محصورات ټول اريعه دى
خۀ په دې کښي موجبۀ ، خۀ سالبه دى

بیا هریو دلته په دوو حصو کښې بند دے
کلیه نوم ، جزئیہ نوم بنه څرگند دے

موجبہ کلیه

چې محمول ثابت موضوع له برابر وی
هریو فرد لره ثابت په هریو دروی
موجبہ کلیه دغه قضیه ده
بنه واضحہ دې بیان سره پوره ده

موجبہ جزئیہ

چې محمول د موضوع بعض افراد د پارہ
ور لہ دلته وی ثابت په هره لاره
موجبہ دا جزئیہ په هر قدم ده
پته کله په دنیا کښې له عالم ده

سالبه کلیه

چې محمول تمام افراد نه نفی کیږی
قضیه دلته په دې سالبه جوړیږی

نفي وی چې د موضوع تمام افراد نه
 ځان خبر ساته د هر څيز له بنياد نه
 سالبه دا کليه په کُل سره ده
 څومره ښکلي ښه اسانه په نامه ده

سالبه جزئيه

محمول نفي چې له بعض نه وی د نیا کښي
 دا قضيه جزئيه وی به ستا وينا کښي
 دا وی نفي د موضوع بعضي افراد نه
 ځان خبر ساته د هر څيز له بنياد نه

قضيه شرطيه

نوم چې کله شرطيه ستا راياديري
 داله دوو قضيو نه دلته به جوړيږي
 مقدم اول قضيه په نوم تمام وی
 بياتالی په دويم نمبر په هر کلام وی
 دا چې دلته قضيه ده شرطيه ده

مقدم او دتالی دا مجموعہ ده

د قضيہ شرطیہ دوه قسمونه

دوه قسمونه شرطیہ لری دنیا کښی

په صورت سره هر خواته په ادا کښی

یو په نوم متصله په لراو برده

بله منفصله یاده په هر درده

شرطیہ متصله

یوه بل باندي موقوف چي قضيہ وی

موجبہ دي وی هغه، یا سالبہ وی

منل حکم د اول قضيي کلام

ثابتیږی بل کښی سلب، ثبوت تمام

د ثبوت کة دلته جوړه ذریعہ شی

دا قضيہ به متصله موجبہ شی

کة د نفی، سلب ورسره حکم راشی

متصله سالبہ قضيہ به داشی

شرطیہ منفصلہ

جدائی لہ ذریعہ چي پھ دُنیا شی
 شرطیہ منفصلہ پوره ادا شی
 چي ثبوت لہ ذریعہ دَ جدائی وی
 موجبہ بہ دلتہ کنبی پھ زندگی وی
 چي دَنفی حکم دلتہ کنبی عیان کری
 سالبہ نامہ بہ خپلہ دَ جہان کری
 دَ شرطیہ متصلہ دوه قسمونہ
 شرطیہ متصلہ کنبی دوه قسمونہ
 یادہ ساتھ ئی بنہ پوره پوره نومونہ

متصلہ لزومیہ

لزومیہ اول دلتہ قضیہ دہ
 اتفافیہ بلہ پھ دَ نامہ دہ
 مقدم چي وی تالی بہ خامخاوی
 لزومیہ قضیہ بہ دَ دُنیاوی

متصله اتفاقیه

تل ناخاپه جمع شوی په دُنیا کښې
 ورتنه اتفاقیه وائی وینا کښې
 دَتالی دَ مقدم داتعلق
 لازم نۀ دے په عالم داتعلق
 دَ شرطیه منفصله دوه قسمونه
 عبارت کښې چې موجود منفصله وی
 عنادیه، یا به اتفاقیه وی

منفصله عنادیه

هر طرف دَ جدائی چې طلبگار وی
 مقدم، تالی عناد سره په داروی
 نوم دداسې قضیې عنادیه دے
 مقدم، تالی نه بیل په هر حصه دے

منفصلہ اتفاقیه

مقدم چہی مخالف دتالی نہ وی
 انفصال چہی پہ کنبہی راشی نوبہ خہ وی؟
 انفصال اتفاقیه پہ دہی مقام دے
 دا بیان دے یادو لو تہول تمام دے
 دویم تقسیم د شرطیه منفصلہ

درہی قسمونہ

حقیقیہ

دیو خیز نہ ناخاپہ دوارہ جداشی
 یا ملگری دوارہ دلته پہ دنیاشی
 یو چہی وی دبل بہ نہ بنکاری وجود
 یو چہی نہ وی دبل بہ نہ بنکاری وجود
 مقدم سرہ تالی راتلل دی منع
 ددی دوارو دلته کنبہی مدام دہ جمع

تالی نئە وی مقدم چہی وی راغلی
یو چہی راشی بل پہ بل طرف وی تلے

مانعة الجمع

منع دوارو لره جمع وی دُنیا کنبی
دا چہی کلہ ذکر کیری پہ دُنیا کنبی
مقدم، تالی کئہ دوارہ نئە وی خیر دے
لہ دوی نہ خالی کئہ دوارہ نئە وی خیر دے
مانعة الجمع سرہ بہ یادیبری
کلہ دا صورت چہی دلته بیانیبری

مانعة الخلو

مقدم یا تالی نہ وی چہی وینا کنبی
کار دی منع داسی دلته پہ دنیا کنبی
یو نہ یو دلته لازم دے ضروری دے
ہغہ دلته مقدم دے کئہ تالی دے
مانعة الخلو نامہ یادہ تمام کرہ

ښکلي دې سره په ژوند هريو کلام کره

د تناقض بيان

دوه قضیې چې شی را جمع په کلام کښې
 سالبه او موجبہ دغې مقام کښې
 یو سره په بل د کذب حکم کیږي
 اختلاف په دې عمل سره جوړیږي
 تناقض دا اختلاف د هر کلام د
 هغه هر خواته موجود چې نن تمام د
 تناقض چې په قضیو کښې راپیدا شی
 یوله بل نه بڼه پوره پوره جدا شی
 یو چې وی بله تمام به شی رخصت
 تناقض کښې د قضیو دې دا حالت
 ددې دواړو جمع هرخوا ناروا ده
 د هر چا په دې محل دغه وینا ده
 دوه قضیې چې مخصوصه دې په نظر شی

بيا شرطونه دي اته (8) ٲول په نظر شي
 په شرطونو چي پوره كله قضيي وي
 تناقض به هله دلته په دوي کښي وي
 په موضوع سره چي يو پوره عيان وي
 تناقض به په کښي هله په جهان وي
 دواړه يولي محمول چي پوره سم
 تناقض لري به هله په عالم
 دواړه يولي مڪان چي د جهان
 هله دلته تناقض به وي بيان
 زمانه کښي اتحاد لري چي كله
 تناقض به وي موجود هلته کښي هله
 متحد چي وي په فعل او قوت کښي
 تناقض هله جوړيږي دي صورت کښي
 شرط کښي متحد چي وي دنيا کښي
 هله جوړ به تناقض شي په وينا کښي
 جزء او کل سره چي يو پوره تمام وي

تناقض به هله دلتہ کنبی مدام وی
 متحدہ چہ قضیہ وی اضافت کنبی
 تناقض به هله بنکاری عبارت کنبی
 تناقض لره شول ٲول اته (8) شرطونہ
 یاد ساتہ دغہ خواہہ خواہہ شعرونہ
 وحداتِ ثمانیہ سرہ ٲول یاد دی
 تناقض کنبی دوی پہ مثل د بُنیاد دی

عکسِ مستوی

اول جزء لره پہ دویم جزء چہ بدل شی
 دویم نہ دویم نمبر شی ختم او اول شی
 دا عمل پہ عکسِ مستوی یادیری
 اول حکم د جملہ بہ پاتی کیری
 کہ قضیہ اولہ دلتہ کنبی ریشتیا وی
 دویم پہ دہ حکم سرہ بہ خامخا وی
 کہ موجود قضیہ اولہ سالبہ وی

دویمه هم په دي حکم به قضیه وی
 دا عمل په عکس مستوی دے یاد
 د قضیو ډیرو د پارہ دے بُنیاد

د حجت قسمونه

درې قسمونه د حجت د هر دلیل دی
 د اقیاس دے، استقراء سره تمثیل دی

قیاس

قیاس بنکلی د قضیو ترکیب بیان دے
 دوه یا دوه قضیو نه جوړ صورت عیان دے
 هر کله چې دا قضیې منلې کیږي
 یو قضیه بله په دي به ثابتیږي
 چې ترتیب د قیاس هر کله قائم شی
 قضیه دریمه ورسره منل لازم شی
 ورتنه وائی د قیاس دا نتیجه ده
 چې پیدا ورسره نوې قضیه ده

نتیجہ کنبی موضوع یاده په اصغر ده
 د محمول نامه هم دغه شان اکبر ده
 چي اصغر په کنبی وی یاده په صغری وی
 د اکبر سره قضیه یاده کبری وی
 مینځ کنبی حد اوسط دلته به مدام وی
 داسې هر خواته منطق کنبی جوړ کلام وی

استقراء

خاص خبره دی لیدل تمام اجزاء کنبی
 د کلی سره موجود په دې دنیا کنبی
 دغه امر حکم کول په ټول کلی ستا
 په افرادو دلته کنبی حکم ظنی ستا
 استقراء ورته ټول وائی په جهان
 یقینی دلته به نه وی دا بیان

تمثیل

خاص جزئی کنبی لټول دلته علت دی

یوشان دلته ڊیر خیزونه په صفت دی
 حکم کول کښې بل خه خیز ته عبارت کښې
 چي شریک شی ورسره ټول په علت کښې
 د تمثیل په نامه یاد په لراو بر دے
 دا بیان په هر طرف بنه معتبر دے
 د قیاس قسمونه

قیاس استثنائی

دوه قسمونه په جهان نور د قیاس دی
 په منطق کښې بنیادونه دی اساس دی
 د قیاس دی دوه قسمونه په جهان
 هر طالب دې یاد ساتی دغه بیان
 استثنائی اول قسم په دنیادے
 مرکب له خه قضیونه بنه صفادے
 شرطیه په کښې اول قضیه مدام وی
 استثناء تکی سره پوره تمام وی

نتیجہ یا دہغی نقیض پہ کبھی دی
پیژندل ورسره تل مدام پہ دی وی

قیاسِ اقترانی

پہ کبھی نہ وی استثناء اقترانی دے
نتیجی نہ یا نقیض نہ چہی خالی دے
دا قیاس اقترانی ددی عالم دے
بنہ خبر لہ دی ہونہ بنی آدم دے

دلیل لمی

دلیلونہ پہ دوہ قسمہ د جہان دی
ہر بشر تہ پہ یادولو کبھی اسان دی
یولمی دے بل ائی دلیل انسانہ
ہیر چہی شی دا بیان پورہ تہول ستانہ
حد اوسط سرہ علم چہی حاصل شی
حقیقت وی ، حکمہ ہر خوک ئی قائل شی
دل تہ ہر خہ شی ثابت بہ لہ اکبر نہ

بیل جُدا چہی علم نئہ وی لہ اصغر نہ
 بیاپہ حد اوسط سرہ پہ ترتیب
 یو خبرتہ مونہرہ ڍیر شو قریب
 دَلَمی دلیل ہم دغہ علامت دے
 حد اوسط ہم دَ علم یو علت دے

دلیل ائی

حد اوسط ستا دَ علم کئہ علت وی
 نور ئی دلتہ کنبی نئہ ذات نئہ خئہ صورت وی
 دا دلیل پہ ائی یاد پہ لراو بردے
 هر هو بنیار پہ دغی پوہہ دے خبر دے

دقیاس بیان

دقیاس یوہ مادہ وی یو صورت وی
 یو ترتیب، حد اوسط پہ حقیقت وی
 یقینی دی، خئہ ظنی مقدمات دی
 بیل جُدا دلتہ موجود پہ کائنات دی

مضامين او معاني لري ښي ډيري
 قيمتي دي دا خبرې نه شي هيري
 پنځه قسمه د قياس دي په اول کښي
 دا ليدې شي د دنيا په هر محل کښي
 دلته شوي اعتبار چي د مادي وي
 دا پنځه قسمه به لازم په کښي وي
 برهاني، جدلي بل يو سفسطي ده
 خطابي، شعري قسم يقيني ده

قياس برهاني

جوړ چي وي د يقيني مقدمات نه
 برهاني نامه لرنه کړي عبارات نه

بديهيات

په شپږ قسمه ټول تمام بديهيات دي
 اوليات دي، فطريات دي حدسيات دي

تجرییات ، مشاهدات ورپسی نور دی
متواترات قضیہ موجود پہ ہریو لور دی

اولیات

چہی محتاج د دلیل نہ وی پہ دنیا کنبہی
داسی راشی چہی موضوع محمول وینا کنبہی
عقل خپلہ ئہی تسلیم کری جوہر قاضی شی
پہ بیان موضوع محمول سرہ راضی شی
نہ وی دوی تہہ د دلیل خہ ضرورت
اولیات قضیہ لری دا حقیقت

فطریات

د دلیل سرہ پہ ذہن کنبہی چہی راشی
داسی دلته فطریات تمام اداسی
چہی ئہی ذکر دلته کیڑی پہ جہان
غائب نہ لری دلیل حجت برہان

حدسيات

محتاج نه وي عبارت د ترتيبونو
 ذهن لارشي په طرف د دليلونو
 حاجت نه وي د صغري کبري ترتيب ته
 دي قائل ته په دنيا، نه يو اديب ته
 حدسيات ورته به دغه جهان وائي
 سبق دغه په دنيا عالمان بنائي

مشاهدات

د حکم سبب حواس به ظاهري وي
 کله کله جوړ سبب به باطني وي
 په نامه مشاهدات هغې قيصي دي
 علامات دغه هر خواته ټول په کښي دي

تجربيات

کله کله به سبب مشاهده وي

دَ حکم سبب به جورہ تجریہ وی
 دَیو خیز مشاہدہ کول باریاردی
 بیا حکم سرہ تپل دغہ گفتاردی
 یادوی تجرییات سرہ داتپول
 پیژنومونرہ پبہ ذات سرہ داتپول

متواترات

دَ جمات چہی پبہ ویناوی یقینی
 پبہ خبرونو ڍیرو خلق دامنی
 درغژن نہ شی کیدے ہغہ خبرونہ
 داثابت لہ ڍیرو خلقو بیانونہ
 متواترات سرہ یادیپری تل
 ہرطرف تہ دَ دُنیا پبہ ہر محل

قیاسِ جدلی

د مشہور مقدمات نہ چہی پیداوی
 تپول غلط دی وی یادغہ دہی ریبتیاوی

قياس خطابی

د صحيح امکان چي دلته لری ډیر
خطابی قیاس دې نه شی چرته هیر
چي منشائي محض خیال وی په جهان
شعری دا قیاس به وی په هر مکان

سفسطی قیاس

چي له وهم نه، دروغ نه مرکب وی
سفسطی به قیاس یاد په هر مکتب وی

خاتمه

خدایه! شکر دې اوباسمه باریار
هم په پټه لویه خدایه! هم په جار
تا چي را کرلو توفیق ددې تحریر
بهترین د منطق له فن دے تصویر
خدایه! دارانه قبول کرے په جهان
د بخشش سامان کرے جوړ دغه بیان

خدایہ! شکر دے بار بار مدام پہ جار
کرہ قبول دغہ عمل می ددی دار

★★★★★★★★★★

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ
أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ .

وماتوفیقی الابا لله العلی العظیم

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله

واصحابه اجمعین . آمین
